

Демографски преглед

Београд

Година XIII

Број 47/2013

ПОПИС СТАНОВНИШТВА 2011. ОСНОВНЕ СТРУКТУРЕ ПОПУЛАЦИЈЕ СРБИЈЕ

Промене у броју становника Србије (без података за АП Косово и Метохију) у првој деценији 21. века, под великим су утицајем турбулентних дешавања током 1990-их. Рат на просторима бивше СФРЈ и његове последице, пре свега у виду великог броја избеглица и интерно расељених лица (ИРЛ) знатно су ублажиле депопулационе тенденције и замагиле слику реалног емиграционог таласа становништва из Србије у последњих 20 година.

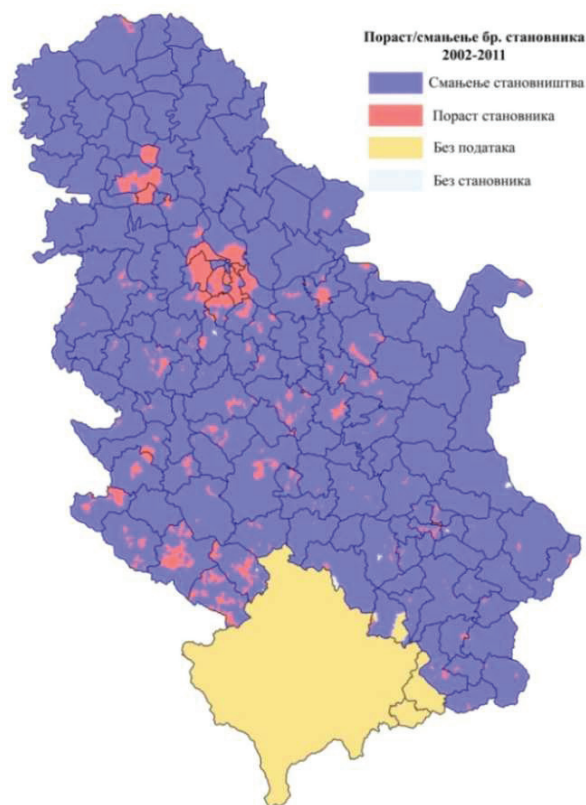
Приликом поређења података последња два пописа мора се водити рачуна да није примењен исти концепт укупног становништва, али и да су Албанци с југа Србије бојкотовали Попис 2011. (Пенев, Маринковић, 2012). У недостатку званичних пописних података који би могли бити искоришћени за методолошки коректно израчунавање популационог раста, као и званичних процена броја становника који је бојкотовао Попис 2011, урађена су прерачунавања аутора на основу којих је нето емиграција у међупописном периоду 2002-2011. процењена на 65 хиљада, а смањење укупног становништва на 363 хиљада (што је за око 50 хиљада више од званичних података). Негативан природни прираштај је износио 297 хиљада.

Дейоулација која ујозорава

Смањење становништва је знатно веће на југу него на северу земље. Резултати последња два пописа, на нивоу статистичких целина (НУТС-1), показују да Србија–југ чак шест пута интензивније губи становништво од Србије–север. Приметне су и значајне разлике по регионима. Једини регион (ниво НУТС-2) који у међупописном периоду није смањило број становника јесте Београдски (повећање од око 50 хиљада). Сви остали су имали депопулацију, с тим да је она била најмања у Војводини (око 100 хиљада), а највећа у региону Јужне и Источне Србије (око 180 хиљада). Регион Шумадије и Западне Србије (смањење око 150 хиљада), односно области (ниво НУТС-3) које га чине, се значајно међусобно разликују у степену депопулације. Умерено смањење броја становника има Шумадијска област (мање од 5%), док су Ко-

лубарска и Мачванска област за десетину умањиле популацију. Такође се у овом региону налази и једна од три области у Србији које су имале повећање броја становника – Рашка област је за око 4 хиљада бројнија. У Војводини је још израженија популациона дисхармоничност међу областима. Популациони раст је имала једино Јужнобачка област чије се становништво у периоду 2002-2011.

Карта 1. Промена броја становника Србије 2002-2011, по насељима

Извор: РЗС, 2012-6.

увећало за 20 хиљада, док су све остале статистичке области имале пад броја становника (најизраженија депопулација је у Западнoбачкој и Севернобанатској области, 12-11%). Релативно највећи пад броја становника имале су области у оквиру региона Јужне и Источне Србије (Борска, Топличка, Зајечарска и Пиротска област, смањење 10-15%). На општинском нивоу, релативно посма-

трано, највећи пад броја становника има Црна Трава (35%), Бабушница (22%) и Мајданпек (21%), док су повећање преко 10% имали Нови Пазар (15%), Нови Сад (14%), београдске општине Звездара и Сурчин (по 13%) и нишка Пантелеј (12%). Апсолутно највеће повећање броја становника је у општинама Нови Сад (38 хиљада) и Звездара (17 хиљада), док је највеће смањење у Лесковцу (14 хиљада) и Сомбору (11 хиљада). Од 4721 насеља, више становника има свега 372, исто 17, мање чак 4216, док је без становника 13 насеља, а у 103 је био присутан масовни бојкот (карта 1).

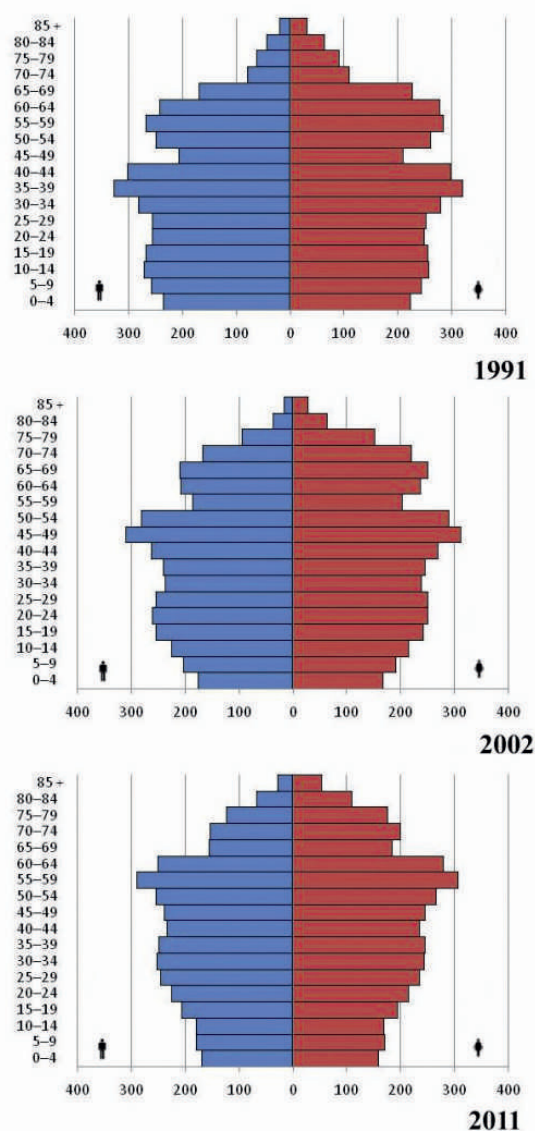
Основни разлози велике депопулације леже у ниском фертилитету и у изузетно високим (у европским оквирима) специфичним стопама смртности по старости. Тренутан ниво фертилитета (у 2011. години) је 35% нижи од потребног за просту репродукцију. Треба напоменути да на негативне трендове у рађању значајно утиче и одлагање рађања првог детета или чак одустајање од рађања (просечна старост мајки приликом рођења првог детета повећана је са 25,3 у 2002 на 27,5 у 2011). Свака четврта жена старости 30-39 (2011) није рађала (2002. свака шеста), а пре само две деценије то је била тек свака девета (1991). У последњем међупописном периоду стопа укупног фертилитета се креће у интервалу од 1,59 (2003) до 1,40 (2011) детета по жени. Србија има високу општу стопу смртности, 14,2‰ (2011), што је међу највишим у Европи и свету. Очекивано трајање живота при живорођењу (Е0) 2011. код мушкараца износи 71,5 година, што је у поређењу са земљама северне и западне Европе, за 5-8 година ниже. Код жена та разлика је 6-8 година (у 2011. Е0 износи 76,7).

Становништво у Србији све старије

Старење укупне популације (посматрано од средине 20. века) је процес који у Србији траје већ више од 40 година, почев од краја 1960-их када је становништво било демографски најмлађе. Уз просечну старост од 42,2 године, индекс старења од 1,22 и удео старих 65 и више година од 17,4%, Србија је 2011. год. међу демографски најстаријим земљама света. Старење становништва је интензивиранио, а на то указују и подаци два последња пописа – просечна старост расте (повећање за две године), број младих (до 15 година) се, у овом међупописном периоду, смањило за 150 хиљада, а број старих 85 и више година је готово двоструко већи (према попису 2011. њих је 81,5 хиљада док их је 2002. било 44,8 хиљада).

¹ Однос старих 65+ и младих до 15 година.

Графикон 1. Старосно-полне пирамиде Србије, 1991, 2002. и 2011.

Извор: РЗС, 2012-6.

База пирамиде (деца до пет година) се за две деценије сузила за 30%, док је врх (стари 85 и више) шири за 40% код мушкараца и за чак 70% код жена (графикон 1). Генерација рођених 1952-1956. још увек доминира, наговештавајући знатно интензивирање старења становништва за пет до десет година.

Посматрано на нижим територијалним нивоима процес демографског старења је општеприсутан. Њиме је највише погођен регион Јужне и Источне Србије (просечна старост 43,3 година), док је најмање неповољна ситуација у Београдском и региону Војводине (за оба 41,8). На нижем територијалном нивоу (НУТС-3), просечно најмлађе становништво је у Пчињској (према процени око 38 година) и Рашкој области (38,5 год.), а најстарије у Зајечарској и Пиротској области (46,7 и 45,4).

Однос између великих старосних група (2011. године), младих (до 15 година), старих (65 и више година) и радно способног становништва (15-64 године) показује у којој мери је радни контингент оптерећен зависним становништвом (младима и старима). Процес демографског старења становништва условљава промену у структури зависног становништва, удели младих се смањују (са 15,8% на 14,3% у периоду 2002-2011), док се удели старог становништва повећавају (са 16,7% на 17,4%). Статистичке области (НУТС-3) са највећим уделима младог становништва су уједно и области са најмањим уделом старих (Рашка област, младих је 19,1% а старих 14,3%) и обрнуто (Зајечарска и Пиротска област имају удео старих 24,2% и 22,5%, док је удео младих 11,5% и 12%).

Релативно посматрано, више становништва у старосном узрасту 15-64 године има Србија-север (69,4%) него Србија-југ (67,3%). На нижем територијалном нивоу (НУТС-2) највиши удео тог старосно-функционалног контингента становништва има Београдски регион (69,6%), док је најмањи у региону Јужне и Источне Србије (66,8%). Највиши удео радно способног становништва (на нивоу НУТС-3) има Јужнобачка (69,9%) област, а најнижи Зајечарска (64,3%).

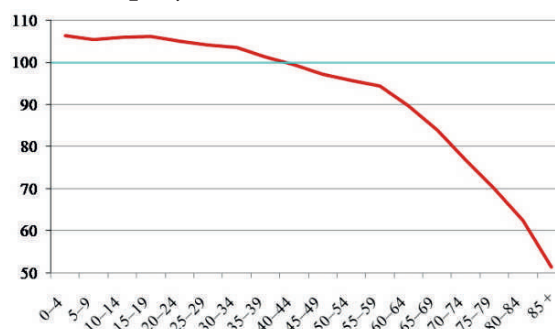
Жене су старије и бројније

Женско становништво је, према свим критеријумима (удео старих, удео младих, просечна и медијална старост, индекс старења), демографски старије од мушког. У Србији жене су 2011. старије од мушкараца за 2,6 година. Виша просечна старост код жена израженија је на северу земље (3,0 год.) него на југу (2,4). Посматрано по регионима (НУТС-2), Војводина има највећу разлику 3,1 године, а Шумадија и Западна Србија најмању (2,3). На нивоу НУТС-3, жене у Средњобанатској и Западнобачкој области имају преко три године вишу просечну старост од мушкараца (3,6 и 3,5). Најмања разлика у просечној старости по полу је испод две године и региструје се у само три области, Пиротској, Нишавској и Јабланичкој (1,7 и 1,9 за последње две области).

Према попису из 2011. женско становништво је бројније, 51,3% наспрам 48,7% (стопа маскулinitета 94,6). У поређењу с претходним пописом разлика у броју жена и мушкараца је смањена за готово 20 хиљада, односно сада је 188,5 хиљада. Бројчани однос између полова по старости је променљив и умногоме зависи од старости популације и миграција становништва. Мушкарци су бројнији

у укупној популацији све до старосне групе 40-44 године (2011) када се изједначавају са женама и почев од тада жене доминирају у свим наредним старосним групама (графикон 2). Код старих 85 и више година жене су двоструко бројније.

Графикон 2. Стопа маскулinitета становништва Србије 2011. године

Извор: РЗС, 2012-б.

На југу земље број мушкараца и жена изједначава се тек у старости 55-59 (регион Јужне и Источне Србије). Разлози су селективност миграната по полу. Из ових крајева више одлазе младе жене, на шта указују и високе стопе маскулinitета у старосној групи 20-34 (преко 107 мушкараца на 100 жена). Бројчана доминација жена једино није присутна у три статистичке области (Пиротска, Топличка и Пчињска област) у којима су мушкарци бројнији од жена.

Све више национално неизјашњених

Етничка структура није се битније променила у последњем међуписном периоду (табела 1). Срби доминирају са уделом од 83,3% упркос чињеници да су за 225 хиљада смањили апсолутан број (релативно повећање од 0,4 процентна поена). После њих најбројнији су Мађари чији је удео 3,5% (претходно су имали 3,9%, док је апсолутно смањење износило 39 хиљада). Потом следе етничке групе које нису имале депопулацију у међуписном периоду 2002-2011: Бошњаци и Муслимани који заједно имају удео 2,3% (11 хиљада их је више него пописом 2002) и Роми са 2,1% (њих је за 39 хиљада више). Треба поменути да су у периоду 2002-2011. Муслимани имали виши релативни пораст броја становника од Бошњака (14% наспрам 7%). Од осталих група издвајају се Албанци који су бојкотовали попис 2011. (2002. их је било 0,8). Све остале етничке групе су испод једног процента укупног становништва. Значајно је нагласити и велики број "неизјашњених" од 2,2% односно чак 160 хиљада (50% више него 2002). У последњих 20 година тренд је повећавања броја

оних који не желе да се изјасне о својој етничкој припадности. Ако се саберу пописни подаци о броју “неизјашњених”, Југословена, лица која су се изјаснила за регионалну припадност и непознато, долази да за готово 300 хиљада лица, или 4% укупног становништва, пописом није утврђена етничка припадност.

Табела 1. Етничка структура становништва Србије 2002. и 2011.

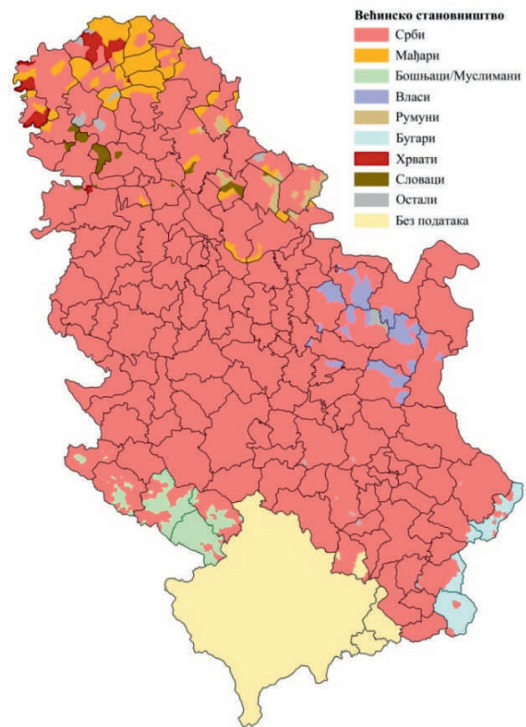
Етничка припадност	Број становника		Структура (%)		Пораст/ смањење
	2002	2011	2002	2011	
Укупно	7498001	7186862	100,0	100,0	-311139
Срби	6212838	5988150	82,9	83,3	-224688
Албанци	61647	5809	0,8	0,1	-55838
Бошњаци	136087	145278	1,8	2,0	9191
Бугари	20497	18543	0,3	0,3	-1954
Власи	40054	35330	0,5	0,5	-4724
Југословени	80721	23303	1,1	0,3	-57418
Мађари	293299	253899	3,9	3,5	-39400
Македонци	25847	22755	0,3	0,3	-3092
Муслимани	19503	22301	0,3	0,3	2798
Роми	108193	147604	1,4	2,1	39411
Румуни	34576	29332	0,5	0,4	-5244
Словаци	59021	52750	0,8	0,7	-6271
Словенци	5104	4033	0,1	0,1	-1071
Хрвати	70602	57900	0,9	0,8	-12702
Црногорци	69049	38527	0,9	0,5	-30522
Неизјашњени	107732	160346	1,4	2,2	52614
Регионална припадност	11485	30771	0,2	0,4	19286
Остали	66263	68491	0,9	1,0	2228
Непознато	75483	81740	1,0	1,1	6257

Напомена: Албанци су бојкотовали Попис 2011.

Извор: РЗС, 2012-а.

Просторно етничка структура се најбоље може сагледати на насељском нивоу (карта 2). Срби имају апсолутну већину у 86,6% (4090) насеља. У чак 72,6% насеља удео Срба је преко 90% (у 16% је удео 100%). Већинско су становништво у 87,8% насеља. Код Мађара, апсолутна већина је у 64 насеља (1,3%), док је већинско становништво у 75 насеља. Потом су Бошњаци и Муслимани са апсолутном већином у 127 насеља (2,7%) и укупно су већинско становништво у 205 насеља (4,3%).

Карта 2. Етничка структура (већинско становништво по насељима) Србије 2011.

Извор: РЗС, 2012-а.

Роми, иако су четврта најбројнија етничка група, због велике територијалне дисперзивности и веће концентрације унутар великих градова, имају већинско становништво у свега 7 насеља (апсолутна су већина у 6). Од осталих група треба издвојити Бугаре који упркос малом уделу у укупном становништву (0,3%) чине већинско становништво у 79 насеља (1,7%).

Литература

Пенев, Г., И. Маринковић (2012). „Први резултати пописа становништва 2011. и њихова упоредивост с подацима претходна два пописа“, *Демографија*, Књига IX, стр. 45-67.

РЗС (2012-а). „Национална припадност“, *Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији*, Књига 1 (Београд: Републички завод за статистику).

РЗС (2012-б). „Старост и пол“, *Попис становништва, домаћинства и станова 2011. у Републици Србији*, Књига 2 (Београд: Републички завод за статистику).

Мр Иван Маринковић